

CSATH MAGDOLNA*

KÖZÉP-EURÓPA: ÉLBÖLY VAGY PERIFÉRIA?**(A versenyképesség és a társadalmi fejlődés alakulása a rendszerváltás után)***CENTRAL-EUROPE: TOWARDS THE CORE OR THE PERIPHERY?**(The development of competitiveness after the system change)***ABSTRACT**

This paper investigates how the original objectives of the system change have been achieved in Central-Eastern Europe. It concentrates on examining not only the economic, but also the social achievements in the region by comparing competitiveness rankings and social indicators in six countries: Austria, Czech Republic, Poland, Slovenia, Slovakia and Hungary. Finland is picked as a benchmark, best practice country in the field of economic development and competitiveness. Special attention is paid to analysing how quality of life, human development and human satisfaction have changed during the selected time horizon in the surveyed countries. Corruption, as a performance-damaging factor is also taken into account. The competitiveness analysis is based on the IMD and the World Economic Forum rankings. The paper concludes by presenting a deteriorating competitiveness and social situation in Hungary, and an improving performance in Poland. Based on the research findings the paper suggests a stronger focus on developing human resources, social capital and other soft factors instead of concentrating solely on creating growth measured by GDP. This would help to close not only the economic, but also the social development gap between the core and the Central-Eastern European countries.

1. Bevezetés

A volt szocialista országokban lezajlott rendszerváltás egyik fő célja a fejlett országokhoz való társadalmi-gazdasági felzárkózás volt. Hangsúlyoznunk kell, hogy nemcsak gazdasági, hanem társadalmi is. Ezt azért fontos kiemelni, mert a gazdasági fejlődés tipikus mutatói nem mérik jól a társadalmi haladást. Éppen ezért az egyes országok elért valódi eredményeit további mutatók segítségével is vizsgálunk kell. A következőkben a gazdasági és társadalmi fejlődést a versenyképességet és a társadalmi haladást mérő mutatók segítségével elemezzük. Kitérünk a kemény és az úgynevezett puha mutatók alakulására is. Az összehasonlítást a régióban Ausztria, Csehország, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia, valamint Magyarország között végezzük el. Érdekességként bevonjuk továbbá a vizsgálatba Finnországot is, amely ország az EU országok között társadalmi és gazdasági fejlettségét tekintve egyaránt az élvonalban van. Végül megfogalmazunk néhány gondolatot azzal kapcsolatban, hogy mit kellene Magyarországnak tennie ahhoz, hogy a perifériáról az élboly felé mozdulhasson el.

* Prof. Dr. Csath Magdolna, az MTA doktora, egyetemi tanár, Nemzeti Közszerzői Egyetem.

2. A gazdasági teljesítmény mérése

A gazdasági teljesítmény mérésére legáltalánosabban a GDP – Gross Domestic Product: Bruttó hazai termék – mutatót használják. Ez a mutató kifejezi azt az egy adott évben létrehozott és pénzben mért összes új értéket, amely egy adott országban megszületik. Hangsúlyoznunk kell, hogy csak azt az új értéket veszi figyelembe, amely pénzben kifejezhető. Eppen ebben van legnagyobb hiányossága. Nem méri ugyanis a GDP például a családon belül a gyermekek nevelésével vagy az idősek gondozásával töltött idő értékét, mivel azt közvetlenül nem lehet pénzben kifejezni. Ugyanakkor a társadalom számára ezek rendkívül hasznos tevékenységek. De nem jelenik meg a GDP-ben, ha valaki segít a szomszédjának: mondjuk levágja a fűvét, és cserében a szomszédtól zöldséget vagy gyümölcsöt kap. Nyilvánvaló, hogy az említett tevékenységek értéket teremtenek, mégsem számítanak bele a GDP-be. Viszont a környezetszennyező vagy az embereket egészségtelen környezetben foglalkoztató cégek tevékenysége növeli a GDP-t, holott ez egyértelműen társadalmi károkat okoz. Ebből következik, hogy hiába nő egy országban a GDP, nem biztos, hogy a társadalom is előre halad. Sőt az is elképzelhető, hogy egy jelentős GDP növekedés komoly társadalmi károkat okoz. Erre példa a gyors kínai gazdasági növekedés, amelyet óriási környezetkárosodás kísér. Végül érzéketlen a GDP arra is, hogy mekkora szakadék van egy országban a szegények és a gazdagok között. Lehet nagyon gyors a GDP növekedése, de ha annak gyümölcseit csak egy szűk réteg évezi, akkor nem beszélhetünk társadalmi fejlődésről. Említsük még meg, hogy a mindenkori GDP felhasználásának módja is lehet fejlődésellenes. Ha egy kormány úgy költ gazdaságilag meg nem térülő, presztízsberuházásokra – például utak, terek, sportlétesítmények építése, diszkövezés – jelentős összegeket, hogy közben – a pénzhiányra való hivatkozással – elvon az egészségügytől, az oktatástól, a környezetvédelemtől vagy a kultúrától – akkor ezzel a társadalmi fejlődést gátolja.

Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy a GDP-re épülő gazdasági növekedés nem azonos a társadalmi fejlődéssel. Ezért nem helyes, ha egy kormány a legfontosabb célként a GDP növelését tűzi ki.

3. A társadalmi fejlődés mérése

Kennedy elnöknek tulajdonítják azt a mondást, hogy ha egy demokratikus társadalom nem képes arra, hogy segítséget nyújtson a szegényeknek, akkor nem tudja megmenteni a gazdagokat sem.

A társadalmi fejlődést vizsgáló szakemberek szerint ezért nagyon fontos annak mérése, hogy egy társadalomban nő vagy csökken-e a szegények és a gazdagok közötti szakadék. Ugyanis ha a társadalom lemond egy növekvő arányt jelentő szegény népesség képességeinek hasznosításáról, emberi fejlődéséről, akkor – hosszabb távon – saját fejlődését is akadályozza.

Meier (1) megkülönbözteti a gazdasági növekedést és fejlődést. Így ír: „akkor beszélhetünk gazdasági fejlődésről, ha egy nemzet valós egy főre jutó nemzeti jövedelme hosszabb időtávon úgy növekszik, hogy közben nem nő a szegénységi küszöb alatt élők száma, és a társadalmi jövedelem elosztás egyenlőtlensége sem romlik.”

Meier rámutat ezzel arra, hogy milyen fontos a gazdasági fejlődéshez az általános emberi fejlődés is. De arra is figyelmeztet, hogy nem sokra megyünk azzal, ha egy adott év eredményeit vizsgáljuk: a fejlődés ugyanis folyamat, így nem mérhető a gazdaság rövidtávú mozgásaival. Főleg nem mérhető egyetlen egy mutatóval, a GDP-vel. Meier szerint azért is fontos a növekedés helyett a fejlődést vizsgálni, mivel ha a növekedés a természet károsításával, a munkavállalók növekvő kizsákmányolásával, életkörülményeik és életmi-

nőségük romlásával és a társadalom intézményrendszerének gyengülő teljesítményével jár együtt, akkor nem beszélhetünk társadalmi fejlődésről. A társadalmi fejlődés ezért sokdimenziós jelenség, így csak több mutatószámmal írható le. Ezek között, a már említett, a létminimum alatt élők száma, valamint a szegények és gazdagok közötti szakadék alakulása mellett mérni kell még például a várható élettartam és az iskolázottsági szint változását, a halálozási és a születési mutatók alakulását, a korrupció elterjedtségét, valamint a társadalom intézményrendszere működésének minőségét és hatékonyságát, beleértve a kormány munkájának átláthatóságát és minőségét is. Más szerzők javasolják még a demokrácia, a részvételi lehetőség alakulásának elemzését is abból kiindulva, hogy ez ad képet arról, hogy milyen széles tudásbázison nyugszik egy társadalom döntési rendszere.

A felsorolt mutatószámok mérése nem könnyű. Esetenként szakértői becslésekre, véleménykutatásra támaszkodva lehet csak számszerűsített eredményre jutni. Az így kapott információ, ha nem is tökéletes, mégis jóval gazdagabb képet fest egy társadalom mindenkori állapotáról, és arról az irányról, amerre tart, mintha csak a gazdasági növekedés GDP mutatójára támaszkodnánk.

4. Az életminőség, az emberi fejlődés és a bruttó nemzeti boldogság

A társadalom fejlődését sokan vezetik vissza az egyének számára nyíló lehetőségekre. Végül is a gazdasági sikernek is csak akkor van értelme, ha az az emberek boldogulását, fejlődését és boldogságát is szolgálja.

4.1. Az életminőség

Különböző kutatók eltérő mutatószámokkal mérik. Általában szerepel azonban a mutatók között az egészségi állapot, illetve az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzájutás lehetősége, a tanulási lehetőségek elérhetősége, a lakáshoz jutás könnyűsége, illetve a lakás helyzet, a társadalmon belüli feszültségek, illetve a társadalmi kohézió erőssége, a közbiztonság, valamint a munkakörülmények és az anyagi helyzet.

A „The Economist” brit gazdasági szaklap kutatási háttérszervezete a „The Economist Intelligence Unit” új indexet dolgozott ki 2005-ben. Az index kiszámításához 9 részmutatót vett figyelembe, amelyek a következők:

- anyagi jólét (GDP/fő, vásárlóerő paritáson),
- egészségi állapot (születéskor várható élettartam),
- politikai stabilitás és közbiztonság,
- családi állapot (válási adatok),
- közösségi élet (például szakszervezeti tagság, templomba járók aránya),
- éghajlat és földrajzi adottságok,
- a munkahelyek biztonsága (munkanélküliségi ráta),
- politikai szabadság,
- nemek egyenjogúsága (keresetek, pozíciók).

Feltűnő, hogy hiányzik a listáról a gyógyuláshoz, egészséghez és a tudáshoz való hozzáférés lehetősége, és a munkahelyeken belüli körülmények. Viszont a politikai körülmények nagy hangsúlyt kapnak. A szervezet 2005-ben 111 országra számolta ki az indexet. Érdekességként említsük meg, hogy Magyarország 37. helyével megelőzi Szlovákiát (45.), Romániát (58.), Lettországot (66.), Észtországot (68.) és Oroszországot (105.). Szlovénia viszont a 27. és Csehország a 34. helyen van.

A későbbiekben még visszatérünk korábbi és későbbi, más módszerekkel mért rangsorokra.

4.2. Az emberi fejlődés indexe (Human Development Index: HDI)

Az ENSZ fejlesztési szervezete a UNDP dolgozta ki. Az első elemzés 1990-ben jelent meg a következő mottóval: „egy nemzet valódi gazdagságát lakossága jelenti.”

A HDI index három részmutató, az egészségi állapot – amit a születésnél várható élettartammal fejeznek ki –, az oktatási teljesítmény (átlagos iskolázottsági szint, és annak várható változása) és az életszínvonal (egy főre jutó bruttó nemzeti jövedelem) kombinációja.

A HDI mutató egy ország humán tőkéjének állapotát és lehetőségeit méri. Különösen érdekes elemzésekre kínál lehetőséget a GDP és a HDI együttes vizsgálata. Azoknál az országoknál ugyanis, ahol az egy főre jutó GDP alapján egy ország sokkal előkelőbb helyen van, mint a HDI mutatója alapján, fel lehet vetni azt a kérdést, hogy vajon mire használja az ország a megtermelt új értéket? Vagyis, hogy milyen gazdaság- és társadalompolitikát folytatnak kormányai, ha a gazdasági eredmények nem járulnak hozzá a humán tőke, az emberek fejlődéséhez?

4.3. Bruttó nemzeti boldogság (Gross National Happiness: GNH)

Az emberi boldogság maximalizálására törekvő mutató. Kilenc elemből épül fel. Ezek a következők:

- pszichológiai-lelki jól-lét,
- kiegyensúlyozott időhasznosítás,
- a közösség életképessége,
- kulturális sokszínűség,
- tiszta természeti környezet,
- megfelelő életszínvonal,
- egészség,
- tanultság,
- jó kormányzás.

A kilenc elem különböző részmutatókból épül fel. A gondolat a Bhutan-i királyságból származik, ahol már 1729-ben a jogrendben a következő volt olvasható: „ha a Kormány nem képes boldogságot teremteni a népének, akkor ennek a Kormánynak a létezésére nincs szükség.”

A gondolatot a himalájai ország, Bhután jelenlegi királya kívánja a gyakorlatba átültetni jelentős nemzetközi érdeklődés mellett. A mutató érdekessége, hogy a lelki egészséget, a spiritualitást az egyik legfontosabb boldogságforrásnak tekinti. A király azt ígérte, hogy minden fontos döntés előtt meg fogja vizsgálni, hogy az hogyan hat népe boldogság szintjére, és nem fog olyan döntést hozni, amely rossz hatással lenne rá. Ezt várja el az üzleti élettől is. A vázolt mutatók közös vonásait úgy lehetne összefoglalni, hogy azok az emberek, a társadalom fejlődésére, jól-létére helyezik a hangsúlyt szemben a csupán pénzben gondolkodó növekedési mutatókkal. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a pénztőkével szemben a humán tőke fontosságát hangsúlyozzák, amely nélkül a pénztőkét sem lehet hosszabb távon eredményesen működtetni.

5. Versenyképességi elemzések

A nemzetközi elemzések már hosszabb ideje több dimenziós vizsgálatokra támaszkodva mérik a nemzetek sikerességét. Közülük is kiemelkednek a versenyképességi kutatások. A versenyképességi kutatások a gazdasági mutatókat kombinálják a humán- és társadalmi

mutatókkal. A két nemzetközileg leginkább ismert versenyképességi műhely az IMD (Institute for Management Development: Vezetésfejlesztési Intézet), Svájcban, és a World Economic Forum (Világgazdasági Fórum) szintén Svájcban, amely évente bocsátja ki a nemzetek versenyképességi listáját.

5.1. Az IMD versenyképességi listája

Az IMD 1989 óta évente vizsgálja a nemzetek versenyképességét. Négy fő tényezőt vizsgál:

- a gazdasági teljesítményt,
- a kormányzás hatékonyságát,
- az üzleti élet hatékonyságát, és
- a természeti, technológiai és humán infrastruktúrát.

Ezeket 246 részmutatóval írja le, amelyek közül 131 mért és 115 becslést, úgynevezett „puha” mutató. A mutatók alapján végzett átfogó elemzés arra világít rá, hogy a vizsgált országok hogyan gazdálkodnak a rendelkezésükre álló humán, természeti és pénz tőkével, vagyis milyen szellemi hozzáadott értékkel, szervezési-vezetési és kormányzási színvonalal alakítják az ország gazdasági-társadalmi jövőjét. A kutatók évente 50–60 ország vizsgálatát végzik el időben összehasonlítható módon.

Az elemzés során használt mutatók közül érdemes kiemelni néhányat, amelyek – az előző pontban említett mutatókhoz hasonlóan – az emberi-társadalmi fejlődést mérik:

1. táblázat

Mérhető mutatók	Becsült, puha mutatók
munkanélküliség	korruptió
szegények és gazdagok közötti szakadék	a kormánypolitikák átláthatósága
nemek egyenlősége	közbiztonság
fizetések, jövedelmek	társadalmi kohézió
az egészségügy finanszírozása	munkahelyi légkör
a kutatás-fejlesztés finanszírozása	munkahelyi biztonság, környezet
a születéskor várható élettartam	munkahelyi tanulási, képzési lehetőségek
az egészségesen eltöltött várható élettartam	agyelszívás (brain drain) veszélye
csecsemőhalandóság	a vezetők hitelessége
az emberi fejlődés indexe (HDI)	a cégek társadalmi felelősségvállalása
az oktatási ráfordítások	az egészségügyi infrastruktúra állapota
	a fenntartható fejlődés társadalmi fontossága
	a környezet állapota: a környezet szennyezettsége
	életminőség

Figyeljünk fel rá, hogy az emberi-társadalmi fejlődést mérő két mutatót, a HDI-t és az életminőség mutatót az IMD is vizsgálja.

5.2. A World Economic Forum (WEF) lista

A kutatók „The Global Competitiveness Report” – Globális versenyképességi beszámoló” címmel jelentetik meg évente a két éves időtartamra szóló versenyképességi elemzésüket, amely 140–150 országra terjed ki. A kutatók a versenyképesség vizsgálatát 12 pillérré alapozva végzik, amelyek a következők:

- az intézményrendszer működése, minősége,
- az infrastruktúra állapota, amelyben – ellentétben az IMD-vel – csak a fizikai infrastruktúra szerepel, a humán nem,
- makrogazdasági körülmények,

- egészségügyi helyzet, és az alapkövetelmények oktatás színvonala,
- felsőfokú oktatás és továbbképzés,
- az áru és szolgáltatás piac működésének hatékonysága,
- a munkaerő piaci hatékonyság,
- a pénzpiacok fejlettsége,
- a technológiai színvonal,
- a piac mérete,
- a vállalkozások korszerűsége, színvonala és minősége,
- az innováció szintje.

A mutatórendszer alapján képezik az úgynevezett GCI (Global Competitiveness Index: Globális Versenyképességi Index) mutatót. Ezen kívül azonban három részmutatót is alkotnak: az „alapkövetelmények”, „hatékonyság” és „innováció és igényesség” részmutatót, amelyek azt érzékeltetik, hogy az egyes országok milyen területen próbálnak versenyképesek lenni. A három részmutató a következőképpen épül fel:

2. táblázat. Globális versenyképességi index (GCI)¹

Alapkövetelmények részindex	Hatékonysági részindex	Innováció és kiválóság részindex
1. intézményrendszer	5. felsőfokú oktatás és továbbképzés	11. a vállalkozások korszerűsége, színvonala és minősége
2. infrastruktúra	6. áru- és szolgáltatás piac	
3. makrogazdaság	7. munkaerőpiac	
4. egészség és alapkövetelmények oktatás	8. pénzpiac	
	9. technológia	
	10. piacméret	

A kutatók ezzel a felosztással arra is utalnak, hogy egy ország milyen fejlettségi szinten van. A legfejlettebb országok tudással, emberi tőkével, innovációval versenyeznek. Ez magas béreket, jó életminőséget is jelent. Ennek függvényében a 2012–13 évi jelentés a vizsgált 144 országot 5 lehetséges fejlődési szakaszba sorolta:

1. szakasz Az „alapkövetelmények”-re támaszkodva versenyez. Ebbe a csoportba 38 ország tartozik.
2. szakasz Átmenet a hatékonyság alapú versenyzésbe. Ebben a csoportba 17 ország tartozik.
3. szakasz Hatékonysággal versenyző országok. Ebben a csoportban 33 ország van.
4. szakasz Átmenet a hatékonysággal versenyzésből a tudással, innovációval és kiválósággal/igényességgel versenyzésbe. Ebben a csoportba 21 ország tartozik.
5. szakasz Innovációval, tudással és kiválósággal versenyző országok. Ebben a csoportban 35 országot találunk.

Régióink országai a következő szakaszokban helyezkednek el:

3. szakasz Bulgária, Románia, Szerbia, Ukrajna
4. szakasz Észtország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Oroszország
5. szakasz Ausztria, Csehország, Szlovákia, Szlovénia

Ennek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy fejlettségi színvonalban a régióinkból már megelőzött bennünket nemcsak Csehország és Szlovénia, hanem Szlovákia is. A későbbiekben azonban azt is látni fogjuk, hogy – a tendenciákat is figyelembe véve – helyzetünk ennél is rosszabb.

A World Economic Forum kutatói erősen összpontosítanak a gazdasági – üzleti kérdésekre a versenyképesség vizsgálatánál. Ennek ellenére kutatásaik során szintén vizsgálnak társadalmi és humán jellemzőket és úgynevezett „puha tényezőket” is. Nézzük melyek a tipikus mérhető és csak becsülhető „puha” mutatók, amelyek az emberi-társadalmi fejlődést vizsgálják!

3. táblázat

Mérhető mutatók	Becsült, „puha” mutatók
csecsemőhalandóság születéskor várható élettartam alapfokú oktatás minősége középfokú és felsőfokú oktatásban résztvevők aránya cégek kutatás-fejlesztési befektetései	társadalmi bizalom korrupció a kormánypolitikák átláthatósága közbiztonság üzleti etika munkaadó-munkavállaló kapcsolat agyelszívás (brain drain) munkavállalók részvételi lehetősége a céges döntéshozatalban innovációs képességek

6. Régióink helyzete, Magyarország a régióban

A különböző mutatószámok és mutatószámrendszerek alapján részletes vizsgálatokat lehet végezni régióink gazdasági – társadalmi – emberi helyzetének alakulásáról, és a várható tendenciákról. Ez azonban meghaladná az írásra adott terjedelmi korlátot. Az elemzéseket ezért két szempont szerint végezzük el:

1. Átfogó és dinamikus vizsgálatok a kiemelt országok példáján, tendenciák és egy-máshoz képest elért eredmények bemutatásával.
2. A két versenyképességű műhely legfrissebb tanulmányából kiemelt néhány fontos mutató alakulása a kiemelt országokra. Vizsgáljuk továbbá, EU-s kutatásokra alapozva, az életminőség állapotát és annak változását.

6.1. Átfogó és dinamikus vizsgálatok

Ennek keretében a következő mutatókat elemezzük:

- Versenyképesség alakulása az IMD és a WEF kutatásai alapján.
- A HDI index alakulása.
- A korrupciós helyzet alakulása.

Ezeket a mutatókat a régiókból Csehország, Lengyelország, Szlovénia, Szlovákia, Ausztria és Magyarország, és – tanulságként – Finnország esetén elemezzük. Az elemzés során folyamatokat, tendenciákat is vizsgálunk, továbbá az idő előre haladtával elemezzük az egyes országok közötti eltérések – szakadékok – alakulását is.

A versenyképesség mutatót azért választjuk vizsgálatunk alapjaként, mert ez a legátfogóbb, a gazdasági, társadalmi és emberi fejlődést egyaránt figyelembevevő részmutató rendszerből képzett összefoglaló mutató. A HDI indexet azért emeljük ki, mert ez az emberi fejlődés mérésére a szakma által ma leginkább elfogadott mutató. Végül a korrupciós index elemzését azért tartjuk fontosnak, mert a korrupció szintje szoros kapcsolatban van azzal, hogy egy társadalomban tudással, tehetséggel, színvonalas és minőségi munkával,

vagy kapcsolatokkal, pénzzel lehet-e előrejutni. Ez pedig meghatározza az adott nemzet fejlődési útját is. Az erősen korrump nemzetek nem képesek tudással, innovációval és minőséggel versenyezni, így nehezen juthatnak át a WEF szerinti legfejlettebb országok csoportjába. A korrupció ugyanis pocsékolás: a tudás, a képességek semmibe vétele, elherdálása, és ezért gyakran vezet a tehetségek elvándorlásához, a brain drain-hez.

6.1.1. A versenyképesség alakulása

A 4. táblázat 2001 és 2012 között mutatja a kiválasztott 7 ország versenyképességi helyezését az összes vizsgált ország között. Meg kell azonban említeni, hogy mivel a versenyképességi tanulmányok az év első negyedében jelennek meg, ezért valójában azok az előző év adatait dolgozzák fel. Így a vizsgált időszak ténylegesen a 2000–2011 közötti időszak.

A sorrendek szerint Ausztria és Finnország esetén kissé romló tendencia figyelhető meg. Csehország helyzete stabil, csak enyhén változik az időszak során. Lengyelországban jelentős javulás, Szlovéniában és Magyarországon viszont jelentős romlás tapasztalható. Szlovákia adatai változóak, és az utolsó három évben erős romlást mutatnak. A legnagyobb versenyképesség romlás azonban Magyarországon tapasztalható a teljes vizsgált időszakban. 2001-ről 2011-re ez 20 helynyi zuhanást jelent. Igaz, 2012-ben némi javulás mutatkozik.

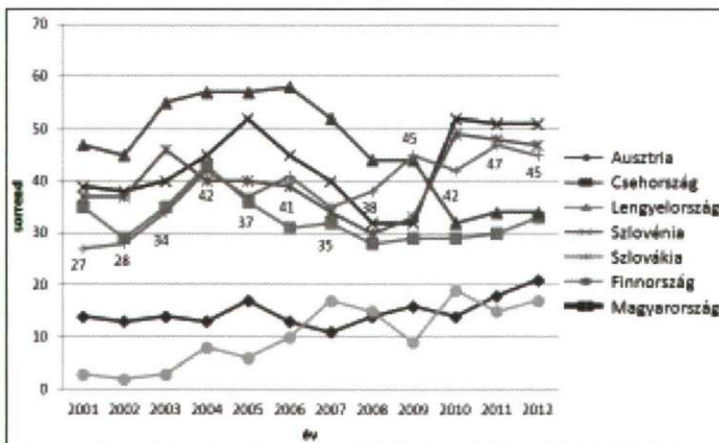
4. táblázat. Versenyképesség az IMD szerint

(IMD: Institute for Management Development)
Az országok versenyképességi sorrendje (IMD)

Ország	Sorrend/év											
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ausztria	14	13	14	13	17	13	11	14	16	14	18	21
Csehország	35	29	35	43	36	31	32	28	29	29	30	33
Lengyelország	47	45	55	57	57	58	52	44	44	32	34	34
Szlovénia	39	38	40	45	52	45	40	32	32	52	51	51
Szlovákia	37	37	46	40	40	39	34	30	33	49	48	47
Finnország	3	2	3	8	6	10	17	15	9	19	15	17
MAGYARORSZÁG	27	28	34	42	37	41	35	38	45	42	47	45
az összes vizsgált ország	49	49	59	60	60	61	55	55	57	58	59	59

Forrás: Institute for Management Development (IMD)

1. ábra. Versenyképességi sorrend

Forrás: Institute for Management Development (IMD)

Az 1. ábrán a legalacsonyabban látható két görbénél – Ausztria és Finnország versenyképessége alakulásánál – látunk a legkisebb kilengéseket. Arra is fel kell figyelni, hogy a 2008–2009-es válság évek Ausztria esetén nem hoztak teljesítményromlást. Lengyelországnál viszont igen, azonban nagyon gyorsan, már 2010-ben visszanyerte, sőt meg is javította korábbi versenyképességi pozícióját. Csehország szintén viszonylag egyenletes teljesítményt mutat. A válság szintén nem különösen rázta meg. A válság legerősebben Magyarországra hatott: 2008-ban a 45. helyre kerültünk. Ezek a helyezések természetesen nagyon sok részmutató együttes figyelembevételével alakultak ki. Így a további részletek megismerése alapján kereshetjük a lecsúszások, illetve az előrelépések okait. Erre majd a 2012. évi IMD tanulmányból idézett további részletek vizsgálatánál térünk vissza.

A mutatók egyik évről a másikra történő változása mellett az mond még nagyon sokat egy konkrét ország helyzetéről el, hogy más országokhoz mért pozíciója hogyan alakul.

A 5. táblázat utolsó három sora a versenyképességi szakadék alakulását mutatja Magyarország és Ausztria, Ausztria és Lengyelország, valamint Lengyelország és Magyarország között. A versenyképességi szakadékot az egyes évek pozíciójának egymáshoz mérésével – a pozíciók egymásból való kivonásával – kapjuk meg. Például 2001-ben Magyarország a 27., Ausztria pedig a 14. volt a listán. Így Magyarország 13 hellyel volt elmaradva Ausztriától (–13). Számunkra rendkívül negatív jelenség, hogy elmaradásunk Ausztriától nem csökken, hanem növekszik annak ellenére, hogy Ausztria helyzete is romlik, csak hogy a miénk ennél is jobban romlik. Ugyanakkor Ausztria és Lengyelország között csökken a szakadék, tehát Lengyelország felzárkózóban van.

5. táblázat. Versenyképességi szakadék (IMD)

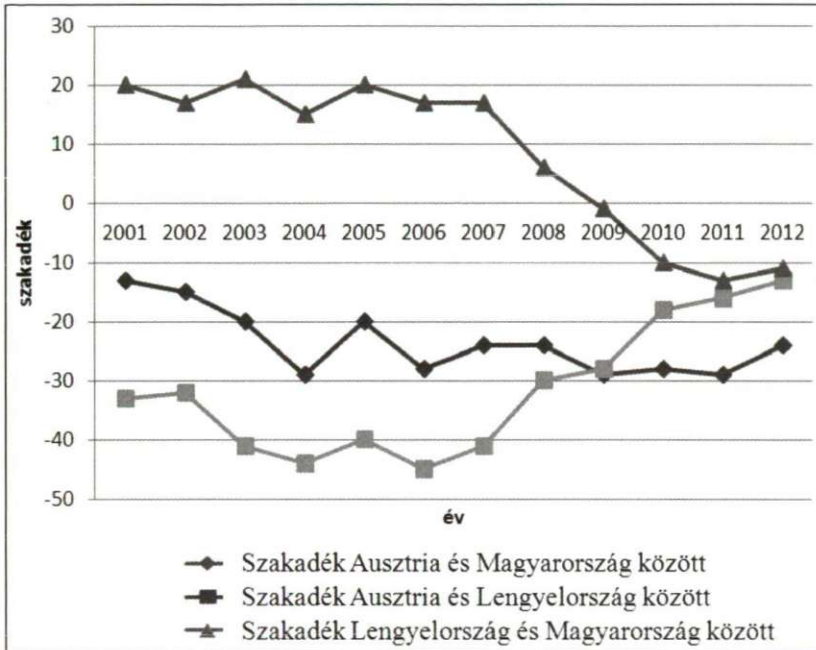
Ország	Sorrend/év											
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ausztria	14	13	14	13	17	13	11	14	16	14	18	21
Csehország	35	29	35	43	36	31	32	28	29	29	30	33
Lengyelország	47	45	55	57	57	58	52	44	44	32	34	34
Szlovénia	39	38	40	45	52	45	40	32	32	52	51	51
Szlovákia	37	37	46	40	40	39	34	30	33	49	48	47
Finnország	3	2	3	8	6	10	17	15	9	19	15	17
MAGYARORSZÁG	27	28	34	42	37	41	35	38	45	42	47	45
az összes vizsgált ország	49	49	59	60	60	61	55	55	57	58	59	59
	SZAKADÉK											
Szakadék Magyaro. és Ausztria között	–13	–15	–20	–29	–20	–28	–24	–24	–29	–28	–29	–24
Szakadék Ausztria és Lengyelo. között	–33	–32	–41	–44	–40	–45	–41	–30	–28	–18	–16	–13
Szakadék Lengyelo. és Magyaro. között	20	17	21	15	20	17	17	6	–1	–10	–13	–11

Forrás: Institute for Management Development (IMD)

Lengyelország és Magyarország összehasonlítása pedig drámai helyzetet mutat: a két ország között 2001-ben meglévő 20 helynyi szakadék Magyarország előnyére 11 helynyi szakadékra változott Magyarország rovására: a lengyelek ugyanis 13 hellyel javították, mi pedig 18 hellyel rontottuk versenyképességi pozíciónkat. Lengyelország Ausztriához hasonlítva is javította pozícióját: a 33 helynyi lemaradását 13 helynyire javította. Ugyanakkor Magyarország 11 hellyel rontotta.

A 2. ábra még jobban érzékelteti Lengyelország jelentős fejlődését, és hazánk általános lemaradását.

2. ábra. Versenyképességi szakadékok

Forrás: Institute for Management Development (IMD)

6.1.2. WEF kutatások

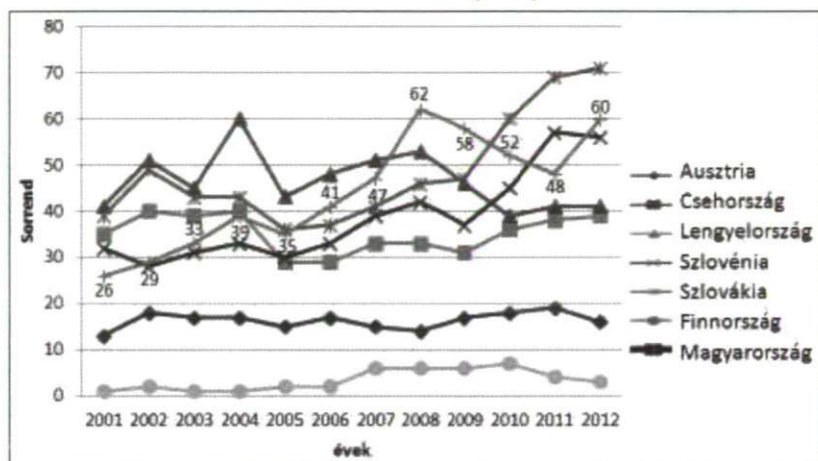
A 6. táblázat Ausztria, Finnország és Csehország esetén az IMF kutatásokhoz hasonló adatokat tartalmaz, és enyhe versenyképesség romlásról számol be mindhárom ország esetén. Lengyelországnál viszont stabil állapotot érzékelt. Jelentős lecsúszást Szlovákia, Szlovénia és Magyarország esetén láthatunk.

6. táblázat. Versenyképesség
(World Economic Forum)
Országok sorrendje (WEF)

World Economic Forum (WEF)	sorrend/év											
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ország												
Ausztria	13	18	17	17	15	17	15	14	17	18	19	16
Csehország	35	40	39	40	29	29	33	33	31	36	38	39
Lengyelország	41	51	45	60	43	48	51	53	46	39	41	41
Szlovénia	32	28	31	33	30	33	39	42	37	45	57	56
Szlovákia	39	49	43	43	36	37	41	46	47	60	69	71
Finnország	1	2	1	1	2	2	6	6	6	7	4	3
MAGYARORSZÁG	26	29	33	39	35	41	47	62	58	52	48	60
az összes vizsgált ország	75	102	102	104	117	125	131	134	134	139	142	144

Forrás: World Economic Forum (WEF)

3. ábra. Sorrend (WEF)

Forrás: World Economic Forum (WEF)

Közöttük is a legrosszabb helyzet – 34 helynyi lecsúszás – Magyarországra jellemző. A válság, eszerint az elemzés szerint, leginkább Szlovéniát (2007–2009-re 4 helynyi lecsúszás), Szlovákiát (6 helynyi lecsúszás), Lengyelországot (5 helynyi lecsúszás) és Magyarországot (11 helynyi lecsúszás) sújtotta. A 3. ábra még szemléletesebben jelzi a gondokat: a kivastagított vonal Magyarország hektikus és rohamosan romló eredményeire figyelmeztet. De kiugróan rosszak Szlovákia adatai is. Mi 34, Szlovákia pedig 32 hellyel csúszott le 2001-ről 2012-re a nemzetek versenyképességi listáján.

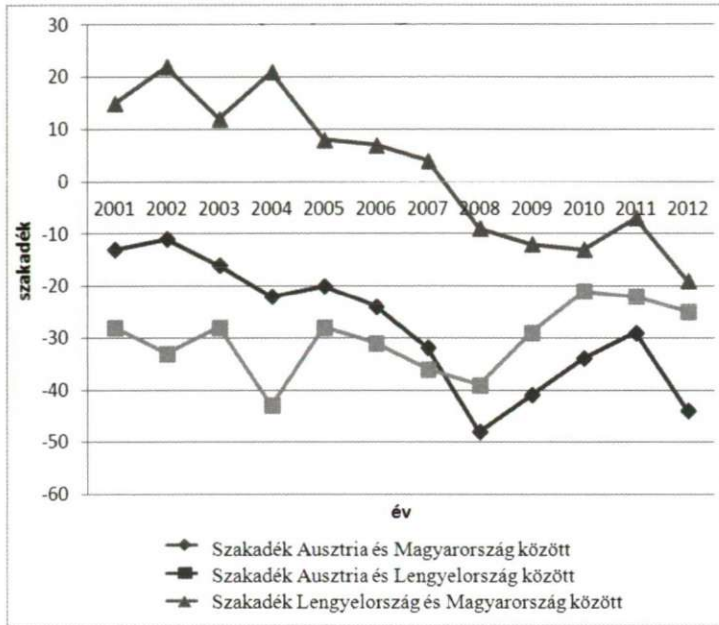
A 7. táblázat és a 4. ábra a fejlettségi szakadék alakulását szemlélteti. A tendenciák hasonlóak az IMD kutatásoknál tapasztaltakhoz. Magyarország és Ausztria között 2001-ről 2012-re 31 hellyel romlott a fejlettségi szakadék, ugyanis 2001-ben még az osztrákok csak 13 hellyel előztek meg bennünket, addig 2012-ben már 44 hellyel.

7. táblázat. Versenyképességi szakadék (WEF)

World Economic Forum (WEF)		Sorrend/év											
Ország	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Ausztria	13	18	17	17	15	17	15	14	17	18	19	16	
Csehország	35	40	39	40	29	29	33	33	31	36	38	39	
Lengyelország	41	51	45	60	43	48	51	53	46	39	41	41	
Szlovénia	32	28	31	33	30	33	39	42	37	45	57	56	
Szlovákia	39	49	43	43	36	37	41	46	47	60	69	71	
Finnország	1	2	1	1	2	2	6	6	6	7	4	3	
MAGYARORSZÁG	26	29	33	39	35	41	47	62	58	52	48	60	
az összes vizsgált ország	75	102	102	104	117	125	131	134	134	139	142	144	
SAKADÉK													
Szakadék Magyaró. és Ausztria között	-13	-11	-16	-22	-20	-24	-32	-48	-41	-34	-29	-44	
Szakadék Ausztria és Lengyelo. között	-28	-33	-28	-43	-28	-31	-36	-39	-29	-21	-22	-25	
Szakadék Lengyelo. és Magyaró. között	15	22	12	21	8	7	4	-9	-12	-13	-7	-19	

Forrás: World Economic Forum (WEF)

4. ábra. Versenyképességi szakadékok

Forrás: World Economic Forum (WEF)

De a lengyelekhez mért eredményeink sem sokkal jobbak. 2001-ben még 15 hellyel előztük meg a lengyeleket. 2012-ben viszont már 19 hellyel elének kerültek: ez 34 helynyi lemaradás. A lengyelek pozíciója, bár enyhén, de az osztrákokhoz képest is javult. Ezeket a tendenciákat szemlélteti a 4. ábra is.

A két kutatóműhely eredményei között vannak eltérések. Ennek oka, hogy nem teljesen azonos mutatók alapján vizsgálják az országok versenyképességét. Azonban a tendenciák és a fejlődési szakadék alakulása hazánk esetén egybehangzó: erősen negatív. Versenyképességünk folyamatosan romlik, fejlettségben a felzárkózás helyett leszakadóban vagyunk. Ez mindenképpen fontos üzenet kell, hogy legyen a döntéshozók számára.

6.1.3. A HDI alakulása

Meg kell említeni, hogy az UNDP 2012-ben nem jelentetett meg HDI rangsort. A következő elemzés 2013-ban várható. A HDI mutató, mint korábban említettük, az egészségi állapotot méri egy mutatóval, a születéskor várható élettartammal. Vizsgálja továbbá az oktatási eredményeket, mégpedig az átlagos iskolázottsági szinttel és annak várható alakulásával, továbbá az életszínvonalat, az egy főre jutó bruttó nemzeti jövedelem mutatóval. Természetesen ez a három mutató nem fejezi ki a társadalom fejlettségi állapotát, és az emberi fejlődés lehetőségeiről is csak korlátozott információval szolgál.

A 8. táblázat szerint a legjobb HDI helyezéssel Finnország dicsekedhet. Ez elsősorban kiváló és az egész társadalom állandó továbbtanulását – az életvégeig való tanulást – lehetővé tevő oktatási rendszerének köszönhető. De jó a finn egészségügyi rendszer is, és az életszínvonal is magas.

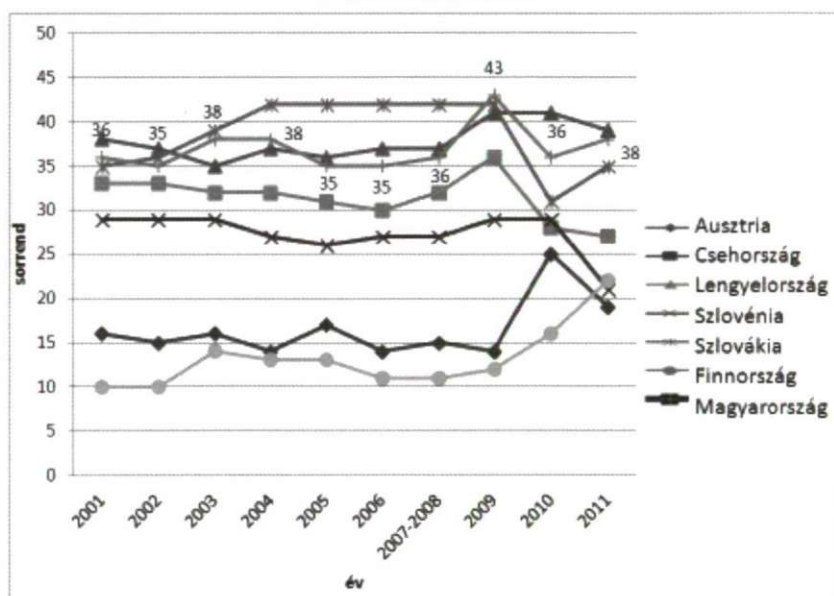
8. táblázat. Az emberi fejlődés indexe (HDI)
(UNDP)

Az országok HDI szerinti sorrendje

Az emberi fejlődés indexe (HDI)	Sorrend/év										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007–2008	2009	2010	2011	
Ausztria	16	15	16	14	17	14	15	14	25	19	
Csehország	33	33	32	32	31	30	32	36	28	27	
Lengyelország	38	37	35	37	36	37	37	41	41	39	
Szlovénia	29	29	29	27	26	27	27	29	29	21	
Szlovákia	35	36	39	42	42	42	42	42	31	35	
Finnország	10	10	14	13	13	11	11	12	16	22	
MAGYARORSZÁG	36	35	38	38	35	35	36	43	36	38	
az összes vizsgált ország	103	173	175	177	177	177	177	182	169	187	

Forrás: Human Development Report (United Nations Development Programme)

5. ábra. HDI sorrend

Forrás: Human Development Report (United Nations Development Programme)

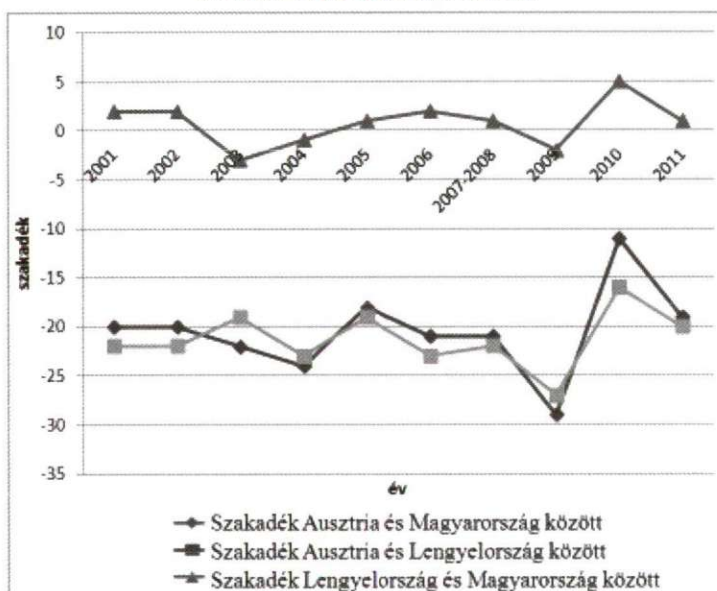
Igaz, 2010–11-ben némi lecsúszás tapasztalható. Ausztria követi Finnországot szintén enyhén romló 2010–11-es pozíciójával. Ausztriában a kiváló egészségügyi rendszer javítja a HDI mutató értékét, de nem kell szégyenkezniük oktatási rendszerük minősége és élet-színvonaluk miatt sem. Magyarország HDI mutatója, valószínűleg a válság következtében, 2009-ben jelentősen romlott, és 2011-re sem sikerült visszatornáznia magát a korábbi 35–36. helyre. A szlovák és lengyel eredmények hasonlóak a miénkhez. A csehek és a szlovének emberi fejlődés indexe viszont sokkal jobb, mint a miénk. A listán 2001-ben az utolsó előttiek voltunk, és ez 2011-re sem változott. Relatív pozíciónk így nem javult. Ezt szemlélteti az 5. ábra, a 9. táblázat és a 6. ábra is.

9. táblázat. Az emberi fejlődés indexe szerinti szakadék az országok között (HDI)

Az emberi fejlődés indexe (HDI)	Sorrend/év									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007-2008	2009	2010	2011
Ország										
Ausztria	16	15	16	14	17	14	15	14	25	19
Csehország	33	33	32	32	31	30	32	36	28	27
Lengyelország	38	37	35	37	36	37	37	41	41	39
Szlovénia	29	29	29	27	26	27	27	29	29	21
Szlovákia	35	36	39	42	42	42	42	42	31	35
Finnország	10	10	14	13	13	11	11	12	16	22
MAGYARORSZÁG	36	35	38	38	35	35	36	43	36	38
az összes vizsgált ország	103	173	175	177	177	177	177	182	169	187
	SZAKADÉK									
Szakadék Magyaro. és Ausztria között	-20	-20	-22	-24	-18	-21	-21	-29	-11	-19
Szakadék Ausztria és Lengyelo. között	-22	-22	-19	-23	-19	-23	-22	-27	-16	-20
Szakadék Lengyelo. és Magyaro. között	2	2	-3	-1	1	2	1	-2	5	1

Forrás: Human Development Report (United Nations Development Programme)

6. ábra. Szakadék a HDI szerint

Forrás: Human Development Report (United Nations Development Programme)

6.1.4. A korrupciós helyzet alakulása

A 10. táblázat a Transparency International által mért „Corruption Perception Index”, azaz „Korrupciót érzékelő index” alakulását mutatja 2001–2011 között. Azt láthatjuk, hogy Ausztriában, Finnországban és Szlovéniában nincs jelentős változás, Lengyelországban kis javulás tapasztalható, Szlovákiában 15, Csehországban 10, Magyarországon pedig 23 helynyi lecsúszás történt. A legkevésbé korrupst ország 2011-ben Finnország, Ausztria és Szlovénia.

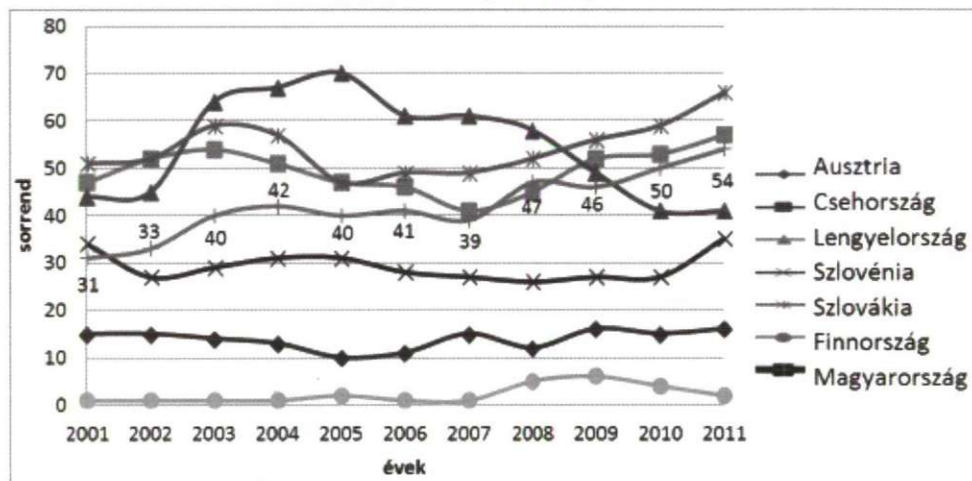
2001-ben a legkorruptabb ország Szlovákia volt, hazánk pedig, a vizsgált országok között, még az előkelő 3. helyen volt. 2011-ben továbbra is Szlovákia a legkorruptabb ország, amit Csehország követ, de rögtön utána, 54-es helyezésünkkel a harmadikok vagyunk. Előttünk van már nemcsak Szlovénia, de Lengyelország is. Ezt mutatja a 11–12. táblázaton látható „szakadék-elemzés” is.

10. táblázat. Korrupciós index (CPI)
Országok sorrendje (CPI)

Korrupciós index (CPI)	Sorrend/év										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ország											
Ausztria	15	15	14	13	10	11	15	12	16	15	16
Csehország	47	52	54	51	47	46	41	45	52	53	57
Lengyelország	44	45	64	67	70	61	61	58	49	41	41
Szlovénia	34	27	29	31	31	28	27	26	27	27	35
Szlovákia	51	52	59	57	47	49	49	52	56	59	66
Finnország	1	1	1	1	2	1	1	5	6	4	2
MAGYARORSZÁG	31	33	40	42	40	41	39	47	46	50	54
az összes vizsgált ország	91	102	133	145	158	163	179	180	180	178	182

Forrás: Transparency International

7. ábra. Korrupciós helyezés

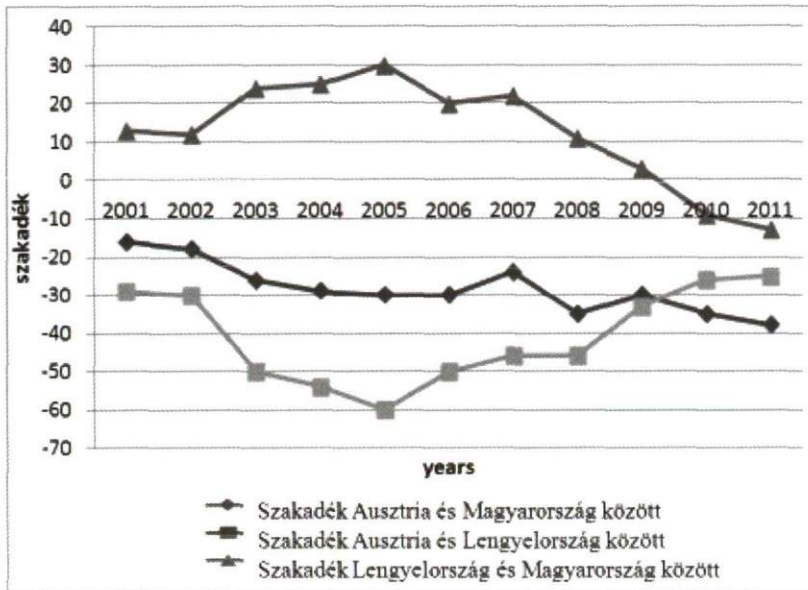
Forrás: Transparency International

11. táblázat. Korrupciós szakadék országonként (CPI)

Korrupciós index (CPI)	Év/sorrend										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ország											
Ausztria	15	15	14	13	10	11	15	12	16	15	16
Csehország	47	52	54	51	47	46	41	45	52	53	57
Lengyelország	44	45	64	67	70	61	61	58	49	41	41
Szlovénia	34	27	29	31	31	28	27	26	27	27	35
Szlovákia	51	52	59	57	47	49	49	52	56	59	66
Finland	1	1	1	1	2	1	1	5	6	4	2
MAGYARORSZÁG	31	33	40	42	40	41	39	47	46	50	54
az összes vizsgált ország	91	102	133	145	158	163	179	180	180	178	182
	SAKADÉK										
Szakadék Magyaro. és Ausztria között	-16	-18	-26	-29	-30	-30	-24	-35	-30	-35	-38
Szakadék Ausztria és Lengyelo. között	-29	-30	-50	-54	-60	-50	-46	-46	-33	-26	-25
Szakadék Lengyelo. és Magyaro. között	13	12	24	25	30	20	22	11	3	-9	-13

Forrás: Transparency International

8. ábra. Korrupciós szakadék

Forrás: Transparency International

Magyarország és Ausztria között a 16 helynyi szakadék 38-ra nőtt. Amíg Lengyelországot 2001-ben 13 hellyel előztük meg, 2011-re 13 hellyel mögé szorultunk. Ez 26 helynyi pozícióvesztés. Lengyelország viszont, igaz csak 4 hellyel, de közeledett Ausztriához. A 2012. évi kiadvány is megjelent már. (3) Eszerint a vizsgált országok helyezése a következő:

12. táblázat. 2012. évi korrupciós helyezések

Ország	2012	2011	Lecsúszás/ előrelépés	Korrupciós érték
Ausztria	25	16	-9	69
Csehország	54	57	3	49
Lengyelország	41	41	-	58
Szlovénia	37	35	-2	61
Szlovákia	62	66	4	46
Finnország	1-2. hely Dániával	2	1	90
Magyarország	46-47. hely Brunei-el	54	8	55

2012-ben a korábbinál kevesebb, 174 országra készült el a korrupciós jelentés. Magyarország pozíciója jelentősen, 8 hellyel javult. Azonban így is csak a 5. helyen vagyunk a vizsgált országok között. Ausztria, Lengyelország, Szlovénia és Finnország továbbra is kevésbé korrump. A korrupciós indexszel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a kutatók csak a közszférában vizsgálják a korrupciós szintet, a magánszférában nem. A vizsgálatot szakértők kikérdezésével, becslésekre alapozva készítik. A használt mérce a 0–100 közötti sáv. A legkorruptabb országok 0 közelé, a legkevésbé korrumpak 100 közeli értéket kapnak. A 12. táblázat utolsó oszlopa mutatja az elért korrupciós értéket a vizsgált országok esetén. Az igazán jó érték a 80–100-as sávba esik, és elfogadható a 60–79-es érték is. A 40–59-es érték már jelentős korrupciós szintet mutat. A 0–39 között lévő országok pedig kiugróan korrumpak.

6.1.5. Az eddigi elemzésekből leszűrhető tanulságok

Valamennyi vizsgált mutató tekintetében – a 2012. évi korrupciós index, és az emberi fejlődés indexe kivételével – Magyarország erősen lemaradóban van a régióban vizsgált többi országhoz képest. Érdeemes ezért további részmutatókat is megvizsgálni, és keresni a lemaradás valószínű okait. Ehhez a vizsgálatához a már említett két versenyképességi műhely legfrissebb tanulmányát, és az életminőséget elemző EU-s kutatásokat hívjuk segítségül.

6.2. További, a társadalmi-gazdasági helyzetet leíró mutatók

6.2.1. Mutatók az IMD 2012. évi tanulmányából (4)

Emeljük ki néhányat az 1. táblázatban szereplő részmutatók közül, és nézzük meg, milyen helyezést értek el a régió országai ezen mutatók alapján. Az összesen vizsgált országok száma 2012-ben 59.

13. táblázat. Néhány mutató szerinti helyezés 2012-ben (IMD)

Országok/ Mutatók	Ausztria	Cseh- ország	Lengyel- ország	Szlovénia	Szlovákia	Finn- ország	Magyar- ország
Egy főre jutó GDP	11	31	38	28	33	12	37
Foglalkoztatottak aránya a teljes lakosságból	21	25	42	31	38	30	51
Korrupció	28	40	34	36	55	3	43
Kormány-politikák átláthatósága	38	44	33	49	52	5	57
Feketegazdaság kiterjedtsége	22	24	36	49	48	6	58
Társadalmi kohézió	12	38	55	42	47	10	53
Munkavállalók motiváltsága	3	30	46	53	40	14	47
Az agyelszívás veszélye	30	9	41	46	44	7	55
A vezetők hitelessége	31	54	52	58	49	10	53
Társadalmi felelősségvállalás	6	49	50	47	46	26	55
A cégek innovációs képessége	12	43	41	47	59	10	50
Az egészségügyi infrastruktúra állapota	2	9	49	35	48	15	47
Születéskor várható élettartam	14	32	36	26	39	22	40
Egészségesen eltöltött várható élettartam	23	28	36	24	38	18	46
HDI mutató (2011-ben)	18	26	34	20	31	21	33
A fenntartható fejlődés fontossága	6	52	50	34	49	12	45
Életminőség	2	29	39	34	44	11	53

A 13. táblázatból az tűnik ki, hogy hazánk a vizsgált 17 mutató közül 9 esetén az utolsó helyen van a kiemelt 8 ország között, és az IMD által vizsgált 59 ország között is nagyon rossz a pozíciója. Ezek a mutatók elsősorban a humántőke állapotát, illetve a humántőkére ható tényezők alakulását mutatják. (Például a munkahelyi motiváltság, az egészségügyi infrastruktúra helyzete, az életminőség a születéskor várható és az egészségben eltöltött élettartam). További 4 mutató esetén az utolsó előtti hely a miénk. A jövő szempontjából figyelemre érdemes probléma az innováció gyengesége, a társadalmi felelősségvállalás, a társadalmi kohézió és a vezetésbe vetett bizalom alacsony szintje. De veszélyhelyzetre figyelmeztet, hogy nagy az agyelszívás valószínűsége. Ez felkészült, kiváló szakembereink elvándorlásának veszélyére figyelmeztet, ami gátolná, hogy átlépjünk a tudással versenyző országok csoportjába. A kiváló osztrák és finn eredmények mellett érdemes felfigyelni Lengyelország és Csehország több mutató szerint is igen jó teljesítményére. Végül meg kell jegyezni, hogy a vizsgált eredmények a 2011. évi állapotot mutatják, így a 2012. évi változásokat még nem tudtuk elemezni. Ezek azonban – ismervén a Széll Kálmán tervben szereplő megszorításokat – ronthaták a humántőke és a társadalmi fejlődés esélyeit.

6.2.2. Mutatók a WEF 2012–2013. évi tanulmányából (5)

Emeljünk ki most néhányat a 3. táblázatban szereplő részmutatók közül, és nézzük meg, milyen helyezést értek el a régiókból kiemelt országok ezen mutatók alapján. Az összesen vizsgált országok száma 144.

14. táblázat. Néhány mutató szerinti helyezés 2012–13-ban (WEF)

Országok/Mutatók	Ausztria	Cseh-ország	Lengyel-ország	Szlovénia	Szlovákia	Finn-ország	Magyar-ország
Egy főre jutó GDP	11	39	49	32	41	12	47
Bizalom a politikusokban	61	139	90	116	136	12	128
Kormánypolitikák átláthatósága	20	98	104	38	78	2	115
Bűnözés	12	62	48	47	101	4	63
Az üzleti világ etikussága	18	115	53	52	116	2	98
Születéskor várható élettartam	20	37	43	26	50	25	58
Alapfokú oktatás minősége	31	55	54	28	58	1	57
Az oktatási rendszer egészének minősége	26	59	68	63	120	2	90
A munkahelyi továbbképzés	12	48	59	91	95	2	110
Mennyire jellemző a külföldi tulajdon a gazdaságban?	47	17	71	132	2	27	16
Munkaadók és munkavállalók közötti együttműködés	6	69	93	114	107	16	99
Agyelszívás veszélye	32	84	108	83	122	12	129
Technológiai korszerűség	13	43	95	41	59	3	55
Export a GDP arányában	37	15	60	17	12	69	9
A beosztottak részvételi lehetőségei a döntéshozatalban	22	75	70	47	80	6	126
A cégek innovációs képessége	9	22	54	31	88	4	45
Kutatóintézetek minősége	21	26	45	29	90	13	20

A WEF 2012–2013. évi tanulmányából származó mutatók szerinti országhelyezések sok hasonlóságot mutatnak az IMD kutatásban található helyezésekkel. Hazánk itt is több mutató tekintetében van az utolsó, illetve az utolsó előtti helyen. (A vizsgált 17-ből 6, illetve 5 esetben.) Van azonban néhány kiemelkedően rossz, és egy kiemelkedően jó helyezésünk is. A kormánypolitikák átláthatósága, a születéskor várható élettartam, a munkahelyeken belüli továbbképzés általánossága, az agyelszívás veszélye és a beosztottak döntéshozatalban való részvételi lehetősége tekintetében nagyon rossz a rangsorban elfoglalt helyünk. Ez utal a humántőke leértékeltségére. Bizonyítja azt, hogy a többnyire összeszerelő tevékenységet folytató, és nem magas hozzáadott értéket előállító cégek nem érdekeltek a munkaerő képzésében, és véleményére sem kíváncsiak. Ez rontja az életminőséget, és az egészségi állapotra is kedvezőtlen hatással van. (Az IMD kutatás a munkaerő alacsony motiváltsági szintjére mutatott rá.) Valószínű, hogy emiatt az emberek az életükkel is kevésbé elégedettek, ami növelheti az elvándorlás veszélyét. Ez utóbbi mutató tekintetében egyébként a 144 országot tartalmazó listán is rendkívül rossz a pozíciónk. Veszélyhelyzetre figyelmeztet az is, hogy a vizsgált 144 országból az élen vagyunk – 16 hely! – a tekintetben, hogy a gazdaság mekkora hányada van nem nemzeti, hanem külföldi tulajdonban. Ez nagymértékben köti meg a gazdaságpolitikusok kezét, és nehezíti a jövő saját érdekek mentén való alakítását. Erre utal egyébként az is, hogy az export GDP-ben mért aránya tekintetében az élen, a 9. helyen vagyunk. Ez az export azonban nem a magyar gazdaság, hanem az itt működő külföldi cégek tevékenységének eredménye. Van azonban egy meglepően jó helyezésünk is. Ez a kutatóintézetek minősége. Ez arra utal, hogy ha megfelelő összeget fordítana az ország a kutatás-fejlesztésre, továbbá az annak eredményeit sikeres innovációkká változtató tevékenységekre, akkor esély lenne arra, hogy gyorsabban lépünk be a tudással és innovációval versengő nemzetek „klubjába”. Azonban ennek humán feltételeit is biztosítani kellene. Ezen a területen viszont nagyon rosszak az eredményeink. Leértékelt humántőkével, elégedetlen, bizalmatlan, rossz egészségi állapotú és romló tudásszintű emberekkel, akiknek véleményére „főnökeik” nem kíváncsiak, nehéz tudásalapú gazdaságot építeni. Ha ezt az ellentmondást nem sikerül feloldani, akkor valószínű, hogy a kiváló kutatók egyre nagyobb arányban keresik a boldogulást külföldön. A magyar gazdaság pedig a régióban gyorsabban fejlődő országoktól is leszakadva, a külföldi cégek döntései által irányítva, a fejlődés perifériáján maradhat. Ez pedig lehetetlenné teszi az életszínvonal és az életminőség jelentős javítását is.

6.2.3. Az életminőség helyzete a régióban

A 4.1. pontban bemutatuk az életminőség mutatót, és foglalkoztunk azokkal a tényezőkkel, amelyekkel a kutatók mérik az életminőség alakulását. Most rátérünk arra, hogy milyen életminőség jellemzi régióink országait. Ezt az elemzést az Európai Unióban szokásos életminőség kutatásokra támaszkodva végezzük el. Eddig három kutatás történt, 2003-ban, 2007-8-ban és 2011-ben. Az eredményekről a tanulmányok 2003-ban (6), 2009-ben (7) és 2012-ben (8) számoltak be. A három időszak összevetése jó lehetőséget kínál az életminőségben bekövetkezett változások összehasonlítására. A vizsgálatokat a korábbiakban elemzett 7 országra végezzük el. A továbbiakban a kutatásokra a tanulmányok megjelenésének éve szerint hivatkozunk.

Az EU életminőség vizsgálatai hat fő területet ölelnek fel: a foglalkoztatás helyzetét, a gazdasági helyzetet, a családi viszonyokat, a közösségre jellemző néhány tényezőt, az egészségi állapotot és a tudáshoz, tanuláshoz való hozzáférést. A vizsgált részterületek közül a következőket emeljük ki:

- A családok hány százaléka küzd napi megélhetési problémákkal?
- Milyen véleménnyel vannak a megkérdezettek az egészségi állapotukról?
- Mennyire elégedettek az életükkel?
- Mekkora a feszültség a társadalomban a szegények és gazdagok, az idősek és a fiatalok, illetve a vezetők és beosztottak között?

6.2.4. A családok hány százaléka küzd napi megélhetési problémákkal?

15. táblázat. Megélhetési problémák

Ország	2003		2009		2012	
	%	rangsor	%	rangsor	%	rangsor
Ausztria	4	3	7	8	21	4
Csehország	19	18	14	18	52	16
Lengyelország	54	26	23	21	52	18
Szlovénia	12	14	11	11	50	15
Szlovákia	24	19	15	20	71	23
Finnország	6	6	3	1	25	5
Magyarország	28	20	36	26	72	25

Nézzük az adatokat és azok időbeli alakulását! A százalék oszlop azt mutatja, hogy a megkérdezettek hány százaléka jelezte, hogy napi megélhetési gondjai vannak. A 2003-as év régióink országai számára az európai nyitás, a 2004 évi 10 országos bővítés megelőző éve. A vizsgált évben a 27 ország (15 EU-s, 10 belépő és 2 jelölt, Bulgária és Románia) között a legrosszabb, utolsó előtti helyen Lengyelország található, ahol a megkérdezettek 54%-a jelezte, hogy napi megélhetési problémákkal küzd.

Magyarország a 20. helyen van. A listán előkelő helyen található Ausztria és Finnország, de jók Csehország és Szlovénia adatai is. 2009-re változott a helyzet. Ausztria és Szlovákia kissé lejjebb csúszott. A többi ország – Magyarország kivételével – javította a pozícióját. Lengyelország például 5 hellyel ugrott előre. Magyarországon viszont 8%-kal többen érezték úgy a megkérdezettek között, hogy napi megélhetési gondjaik vannak, és a listán 6 hellyel, az utolsó előtti helyre csúsztunk vissza. Csak Bulgária maradt mögöttünk. A 2012. évi adatok viszont már tükrözik a válság hatásait. Kivétel Lengyelország, amely újabb 3 hellyel lépett előre a listán, illetve Ausztria, amely visszakapaszkodott a 4. helyre. Magyarország maradt a sor végén azzal, hogy Bulgárián kívül még Görögország is mögénk került. A százalékok megugrásának az az oka, hogy míg 2003-ban és 2009-ben a kutatók csak azokat számították be a napi megélhetési problémákkal küzdők közé, akik azt nyilatkozták, hogy napi megélhetésük biztosítása nehézséget, illetve nagy nehézséget okoz számukra. 2012-ben viszont már beszámították azokat is, akik „némi nehézséggel” küzdöttek.

6.2.5. Milyen véleménnyel vannak a megkérdezettek az egészségi állapotukról?

A 16. táblázaton azt látjuk, hogy a megkérdezettek hány százaléka nyilatkozta azt, hogy rossz az egészségi állapota. A másik oszlop pedig az országok rangsorát tartalmazza. Élen a legkevésbé rossz egészségi állapottal rendelkező országok vannak.

Az egészségi állapot felmérése a kikérdezettek véleményére alapozott. 2003-ban és 2009-ben azt mérték fel a kutatók, hogy a válaszadók hány százaléka nyilatkozott úgy, hogy rossz az egészségi állapota. 2012-ben viszont arra kérték a megkérdezetteket, hogy egy 1–10-es skálán, ahol az 1 a nagyon rossz, és 10 a nagyon jó egészségi állapot, adják meg azt az értéket, amely kifejezi egészségi állapotukat. A sorrendet pedig ezen érték alapján készítették el. 2003-ban és 2009-ben ismét az tűnhet fel, hogy míg Lengyelországban

csökkent a magukat rossz egészségi állapotban gondolók aránya, addig Magyarországon nőtt. Helyezésünk is romlott: 2009-ben csak egy országot, Litvániát tudtuk magunk mögé utasítani. 2012-re pedig a következő mozgások érzékelhetők: Ausztria helyzete jelentősen javult, de javított pozícióján Szlovénia, Szlovákia és Finnország is. Romlott Csehország és Lengyelország helyezése. Magyarország egy hellyel került előbbre, megelőzve Litvánián kívül még Észtországot is.

16. táblázat. Egészségi állapot

Ország	2003		2009		2012 rangsor
	%	rangsor	%	rangsor	
Ausztria	5	9	8	12	4
Csehország	9	18	9	15	21
Lengyelország	19	26	13	22	24
Szlovénia	13	19	12	21	16
Szlovákia	6	10	9	17	15
Finnország	6	12	8	13	7
Magyarország	16	23	19	26	25

6.2.6. Az étellel való elégedettség

Ezzel a vizsgálattal kapcsolatban csak ország sorrendet adnak meg a kutatók. Ezt láthatjuk a 17. táblázaton.

17. táblázat. Az étellel való megelégedettség

Ország	Sorrend		
	2003	2009	2012
Ausztria	4	16	6
Csehország	18	19	21
Lengyelország	20	15	15
Szlovénia	15	12	16
Szlovákia	24	17	22
Finnország	2	3	2
Magyarország	22	26	26

A felmérésből kiugrik Ausztria 2009. évi rossz helyezése, amelynek okára a kutatók nem adnak magyarázatot. De 2012-ben romlott Csehország és Szlovákia pozíciója is. Ami ennél a mutatónál is feltűnő, az Lengyelország javuló helyezése. Hazánk pozíciója 2009-re romlott, majd ez a helyezés maradt 2012-ben is. Mindkét évben csak Bulgária volt mögöttünk.

6.2.7. Társadalmi feszültségek

A társadalom „lelki egészségének” mérésére a kutatók különböző konfliktushelyzeteket vizsgáltak. Rákérdeztek például a szegények és gazdagok, az öregek és fiatalok, a különböző etnikai csoportok és a vezetők valamint a beosztottak közötti feszültségek nagyságára. A 18. táblázatban azt látjuk, hogy három lehetséges társadalmi csoport esetén a válaszadók hány százaléka gondolta azt, hogy erős konfliktushelyzet jellemző rájuk.

A táblázat azt mutatja, hogy a válság hatására általában mindenhol nőttek a társadalmi feszültségek. Viszont Lengyelországban 2003-ról 2009-re két társadalmi csoport esetén is jelentős csökkenés tapasztalható. A szegények és gazdagok közötti feszültség csökkenését valószínűleg az okozta, hogy – amit a korábbi elemzések bizonyították – jelentősen javult a

lengyelek életszínvonala, és így az étellel való megelégedettségük is. Kiemelkedő feszültségnövekedés mindhárom csoportra hazánkban tapasztalható 2003-ról 2009-re, és a 2012-es adatok sem jeleznek javulást.

18. táblázat. Konfliktushelyzet

Ország	Erős konfliktus					Vezetők és beosztottak között		
	Szegények és gazdagok között			Öregek és fiatalok között ²		2003	2009	2012
	2003	2009	2012	2003	2012			
Ausztria	30	19	24	22	14	29	16	26
Csehország	44	39	48	16	20	36	32	39
Lengyelország	52	32	35	17	16	53	29	32
Szlovénia	43	34	42	21	13	49	44	56
Szlovákia	49	30	31	14	8	42	25	27
Finnország	21	13	17	9	5	17	14	15
Magyarország	61	70	71	19	26	47	60	60

6.2.8. Néhány további 2012-es adat

2012-ben több új mutatót is bevezettek a kutatók. Ezek közül kettőre térünk még ki. Az egyik a várható anyagi helyzetre, a másik pedig a politikában való részvételre vonatkozik. A következő évi anyagi kilátásokkal kapcsolatban a finnek 12, az osztrákok 20, a lengyelek 36, a szlovének 41, a csehek 45, a szlovákok 49 és a magyarok 58 százaléka gondolja úgy, hogy rosszabb lesz. Utánunk csak a portugálok (60%) és a görögök (88%) vannak.

A politikai aktivitás, a részvétel tekintetében pedig az utolsók vagyunk. A megkérdezettek csupán 8%-a jelezte, hogy valamilyen formában aktívan politizál. A finnek a 7., az osztrákok a 8., a csehek a 15., a szlovákok a 17., a lengyelek 24., és a szlovének a 25. helyen szerepelnek. A leginkább aktívak a politikában a svédek, a dánok és a franciák, akiknek 51, 38, illetve 36 százaléka vesz részt rendszeresen valamilyen politikaformáló tevékenységben.

7. Összefoglalás

A tanulmány célja annak vizsgálata volt, hogy hogyan alakult a régió helyzete a rendszerváltás után. Elindult-e a felzárkózás a fejlett országokhoz, és mi történt a régióon belül. Az összehasonlító elemzéshez két fejlett országot, Ausztriát és Finnországot, és öt volt szocialista országot, Csehországot, Lengyelországot, Szlovéniát, Szlovákiát és Magyarországot választottuk. Az utóbbi országokat a történelmi kapcsolatok miatt, illetve azért, mert egyszerre váltak az EU tagjaivá. A gazdasági és társadalmi helyzet alakulását először az átfogó és rendszerszemléletű versenyképességi mutatók alapján vizsgáltuk. Ezután rátértünk a humántőke, azaz az emberek helyzetét leíró, úgynevezett „puha”, becsléseken nyugvó mutatók alapján történő vizsgálatokra. Ez utóbbiak azért fontosak, mert a gazdaságok jövőbeli sikeres működése csak jó állapotban lévő humántökével képzelhető el. A jó állapoton a fizikai és lelki állapotot egyaránt értjük. Ezért elemezni kell az életminőséget, ezen belül is különösen az egészségi állapotot, de a társadalmi „jól-létet” is, azt, hogy hogyan érzik magukat az emberek a „bőrükben”. A sokrétű, sok mutatóra építő elemzés azt igazolta, hogy a régióban a felzárkózás a legtöbb mutató alapján leginkább Lengyelországra jellemző. A legnagyobb lemaradást pedig hazánk mutatja. Ez arra enged következtetni, hogy a rendszerváltás és az EU-s csatlakozás nálunk volt a legkevésbé sikeres. Az is valószínű, hogy a hazai cégek, különösen a kis-és közepes vállalkozások fejlődésére építő len-

gyel gazdaságpolitika sikeresebbnek bizonyult, mint a gazdaság fejlődését a támogatott külföldi tőkétől váró magyar gazdaságfilozófia. Ez fel kell, hogy keltse a politikusok, a gazdasági és társadalmi élet vezetőinek figyelmét. Öszinte diagnózisra, oknyomozásra van szükség. E nélkül ugyanis nem lehet megtalálni a leghatékonyabb terápiát. A hatékony terápia híján viszont nagy eséllyel marad a magyar gazdaság és társadalom a fejlődés periferiájában, ami az életszínvonal és életminőség érdemi javítását, a fejlett országokhoz való belátható időn belüli felzárkózást is kétségessé teszi.

JEGYZETEK

1. The Global Competitiveness Report 2012–2013. (Editor: Klaus Schwab, Xavier Sala – i – Martín) World Economic Forum, Geneva. 2012.
2. 2009-ben ezzel a két társadalmi csoporttal kapcsolatban nem gyűjtöttek adatokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Meier, G. M. (1995): Leading Issues in Economic Development. Oxford University Press. New York.
- Ura, K., Alkire S., Zangmo T., Wangdi K. (2012): A Short Guide to Gross National Happiness Index. The Centre for Bhutan Studies. Thimphu, Bhutan.
- Corruption Perceptions Index 2012. Transparency International. International Secretariat. Berlin. Germany 2012. (www.transparency.org)
- IMD World Competitiveness Yearbook 2012. IMD Lausanne, Svájc 2012.
- The Global Competitiveness Report 2012–2013. (Editor: K. Schwab, X. Sala – i – Martín). World Economic Forum, Geneva 2012.
- Quality of life in Europe. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin 2004.
- Second European Quality of Life Survey. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Dublin 2009.
- Third European Quality of life Survey. Quality of life in Europe: Impacts of the crisis. Eurofound 2012. Publications Office of the European Union. Luxemburg 2012.